

*Лисицька О. П.,
доцент кафедри іноземних мов
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЕПІТЕТИ-ПРИСЛІВНИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОДЕРНОЇ ЕСТЕТИКИ ПОЕЗІЇ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ

Анотація. Статтю присвячено особливостям формування образної системи й особливостям стилістики поетів Нью-Йоркської групи. Зосереджено увагу на якісно-означальному прислівнику як складнику одного з основних засобів поетичного мовлення – епітета. Окремо розглянуто можливості реалізації компаративних змістів, прислівник як засіб збагачення значеннєвого тематичного поля новими емоційними, смисловими нюансами. Визначено коло художньо-стилістичних засобів, у межах якого використано якісно-означальні прислівники.

Ключові слова: епітет, якісно-означальні прислівники, поетичне мовлення, стилістика, адвербіалізація.

У поетичному мовленні епітети-прислівники виконують образну функцію, найчастіше є виразниками динамічної ознаки. Епітет може бути сформований із залученням якісно-означальних прислівників із граматичною функцією придієслівного означення – обставини способу дії. Саме такий твірний потенціал і сприяв формуванню модерної, складної, оригінальної – новаторської естетики. Ю. Тарнавський зазначає: «Попри те, що традиційні елементи зустрічаються часто у творчості членів Групи, як говорилося вище, загальне враження, яке вона творить, це, без сумніву, враження сучасності, модерності, новаторства. Ввела вона в українську літературу цілу низку нових елементів, таких, як модерна поетика (вільний вірш, зосередження на метафорі), нераціональний виклад («сюрреалізм»), екзистенціалістична філософія, іспанські, латиноамериканські, французькі, англійські та американські впливи, витворивши при тім їх своєрідні, українські відповідники» [2]. Сучасна українська поезія характеризується яскравою поетичною палітрою, широко залучає можливості великого корпусу епітетів.

Наукову проблематику статті визначає необхідність ретельного дослідження засобів художньої виразності в поетичних текстах авторів Нью-Йоркської групи. Оскільки граматичними категоріями, які формують та визначають способи вираження епітета як естетичної константи модерної поезії, є також якісно-означальні прислівники, то такі одиниці мови заслуговують на окрему дослідницьку увагу.

Останні дослідження. Художньо-стилістичні засоби в поетичному мовленні досліджувалися в роботах Л. Мацько, А. Мойсієнка, В. Чабаненка, Т. Іванової, Г. Сюті, О. Бірюкової й ін.

Л. Мацько пропонує таке визначення поняття «епітет»: «Епітет (із гр. «прикладка, прізвисько») належить до загальновідомих словесних художніх засобів. Це художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії» [5, с. 338]. Тропеїчна суть прислівника полягає саме в додаванні додаткових ознак, характеристик, властивостей, що можуть бути оригінальними, химерними, можливими і бажаними, саме такими, що створюють поетичний світ модерну Групи.

Модернізм був позначений вірою в єдність досвіду, пануванням універсального та визначеним смислом відсилань. Модерну добу можна мислити як тривалу неясність «або – або» [4, с. 268–269]. Модернізм втілює залишкову віру в самоочевидну перевагу логічного та наукового раціоналізму, який припускає, що реальна дійсність загалом може бути витлумачена й осмислена, що ідеї та поняття детерміновані, що люди перебувають на одному рівні спільного всесвітнього досвіду, який є надкультурним і надісторичним. З такого погляду сукупність посилань на цей досвід є неопосередкованою, а отже, природною [4, с. 268–269], а епітет має втілювати в життя весь спектр модерної ідеології в поетичному тексті.

Т. Ніколашина підкреслює, що в мисленні й уяві людини, пізнавальній діяльності, відтворенні мовно-культурної картини світу важливу роль відіграє художній образ, створений категорією якості, що може номінуватися різноманітними конструкціями порівняльної семантики, адвербіальними також [7].

Дослідження походження та статусу прислівника проводилися О. Потебнею: «Прислівники за часом свого утворення можна віднести до різних періодів: є новіші й зрозуміліші, а є давніші. Як останні утворилися, ми не знаємо, але маємо змогу зробити висновок, спираючись на більш нові, на підставі загальних законів мови, хоча і нетотожних. Новіші прислівники за своєю генезою досить різноманітні, але можуть бути розділені на два розряди: 1) більш ясні займенникові – *pronominaliva* і *depronominaliva*, що пояснюється із простого речення, і 2) прислівники, утворені із присудків, отже, такі, що поєднують речення між собою. Дослідник ретельно розглянув першу групу, утворення від «атрибутивного слова» – присудка, де процес утворення присудків пов'язаний із переходом узгодження до прислівників [8, с. 221].

Якісно-означальні прислівники за своєю функціонально-семантичною сутністю є основою для створення епітетів. В. Євтухін зазначав, що якісно-означальні прислівники «чиста, нічим не ускладнена якість» [3, с. 168–173]. Дослідник вказує на неоднорідність прислівника в семантичному та синтаксичному аспектах, а якісно-означальні прислівники становлять одну з найбільших адвербіальних груп. Це одна з основних граматичних категорій, що може формувати епітет – якісно-означальні прислівники.

Метою статті є виявлення шляхів реалізації мовотворчого потенціалу якісно-означальних прислівників у модерному поетичному мовленні, особливу увагу приділено епітету-прислівнику як естетично маркованому атрибуту.

Виклад основного матеріалу. Креативному по суті поетичному слову відкритість прислівникової системи дає можливість створювати нові оригінальні слова, використовуючи продуктивність прикметника, наприклад: від прикметника *нінстий* утворюється прислівник *нінисто* за допомогою дериваційного

суфікса *-о*: *пінисто віддихає ранок* (Б. Бойчук) [2]; *я затоплюсь камінно* (Ж. Васильківська) [2], а також суфікса *-ито* (*-іто*): *доцювито світять шиби* (Ю. Тарнавський) [2].

Якісно-означальні прислівники утворюються шляхом адвербіалізації якісних прикметників. Ці прикметники перейшли до формально-синтаксичної придієслівної позиції та завдяки деривації *-о*, *-е* втратили прикметникові морфологічні ознаки. Такі слова є прислівниками морфологізованого типу, у них нейтралізовані морфологічні категорії прикметника, але залишається якісна семантика. Прикметникова генеза якісно-означальних прислівників визначає їхню функціональну подібність до прикметників, зокрема здатність виконувати роль, подібну до прикметника в присубстантивній позиції: *легко працювати – легка праця*.

У складі епітета якісно-означальні прислівники виражають свій спосіб зв'язку з опорним словом. Якісно-означальний прислівник приєднується здебільшого до дієслів, у переддієслівній позиції, наприклад: *сіються щедро на дахи* (В. Вовк) [2]; *щоб усе було добре* (В. Вовк) [2]. Якісно-означальні прислівники можуть сполучатися з дієприкметником (*пуп'янок рожевий, зів'ялий рано* (В. Вовк) [2]; дієприслівником (*внівєць зім'явши гордість* (Б. Бойчук) [2]).

У поетичному тексті часом якісно-означальні прислівники здатні виражати ознаки, що реалізовані ступеньованістю, тобто можливістю утворювати ступені порівняння: *хто знає нас глибше, ніж ми себе знаємо* (В. Вовк) [2]. У такій формі прислівник може сполучатися із прислівниками міри та ступеня, просторовими або кількісно-означальними прислівниками: *що багато менший від тієї зовнішності* (Б. Бойчук) [2]; *все далі й далі мчить в розбитий човен* (Ж. Васильківська) [2].

Із залученням якісно-означальних прислівників утворюються епітети, що втілюють модерну естетику в поетичному тексті. Оскільки потенційно кожен якісний прислівник здатен адвербіалізуватися та створювати оригінальні епітетні конструкції, то в поезії Нью-Йоркської групи можна виокремити низку тематичних груп епітетів:

1. Загальна оцінка: *непогано (непогано бути самому* (Ю. Коломиєць) [2]), *добре (я добре відаю* (В. Вовк) [2]).

2. Колір, тон, рівень інтенсивності кольору: *тьмяно горять спокійні лямади* (Ж. Васильківська) [2]; *дощі срібляві сіються щедро на дахи* (В. Вовк); *Усе небесно випралось на полотнище* (Ю. Коломиєць) [2].

3. Фізичні відчуття: *легко (легко так вчоріє заграва* (Ж. Васильківська) [2]; *рівномірно хитатиме відгомін відливу* (Ж. Васильківська) [2]; *і точить дзвінок небом синьооком* (В. Вовк) [2]; *аморфно піниться у ягодах кисіль* (Ю. Коломиєць) [2].

4. Естетичні смаки, уявлення: *ніжно (вони ніжно повисли на втому* (Ю. Коломиєць) [2]; *все неповторно вигоріло в латах* (Ю. Коломиєць) [2].

5. Емоційне забарвлення, інтенсивність оцінки: *вперто б'ються* (Ж. Васильківська) [2]; *але страшно і сумнобути самому без себе* (Ю. Коломиєць) [2]; *не дзвонимені в грудях шалено* (В. Вовк) [2]; *мені шукала лячно мати хліба* (Ю. Коломиєць) [2]; *в небо вийсьєне самовито* (Ю. Коломиєць) [2].

6. Ставлення до чогось/когось, спосіб сприйняття дійсності: *активно, захоплено ще довгоя снітимо слідами слів* (Ж. Васильківська) [2]; *ще невміло шарудить піскомвітер* (Ю. Коломиєць) [2]; *дощі срібляві. Сіються щедро на дахи* (В. Вовк) [2]; *плодися сановито* (Ю. Коломиєць) [2]; *зорям на небі тісно* (Е. Андєвська) [2].

7. Логічністю, раціональністю, мисленневою діяльністю: *уважно – ти добирала уважно барви* (В. Вовк) [2]; *допитливо – мій сум допитливо тривожить* (Ю. Коломиєць) [2]; *абстрактно – абстрактно лижуть плісняві калюжі* (Ю. Коломиєць) [2].

Корпус епітетів, представлений прислівниками, за своєю структурою є різноплановим, таким, що може реалізувати також компаративну семантику адвербіального типу, що є механізмом створення образів. Це якісно-означальні прислівники – ступеньовані компоненти вищого та найвищого ступенів порівняння: *слабке оманне, в нім підступна дужість, що в формах різновимірних струмує, бо щораз глибше – і найменший порух* (Е. Андєвська) [2]; *що багато менший від тієї зовнішності* (Б. Бойчук) [2].

Участь у творенні епітета беруть також прислівники, де використано префікс *за-* та суфікс *-о* (*бо іти до Кінця задалеко, але кожний встигає дійти* (Б. Бойчук) [2]). Це модель, де поєднані два прислівники – із префіксом *без-* та суфіксом *-о* (старослов'янським) і якісно-означальний прислівник із суфіксом *-о*: *воно приймає всіх і все це безпорочно чисто* (Б. Бойчук) [2].

У поетичному мовленні авторів Нью-Йоркської групи варто виокремити групи епітетів із семантичним компонентом «тривалість», бо саме в такій системі значень використовуються епітети-прислівники. Епітети на позначення «моменту безвідносно точки відліку» можуть бути номіновані відприслівниковими прикметниками (*вчорашній, завтрашній*): *лежить вчорашньою газетою* (Ю. Коломиєць) [2]; *нам не знаний запах пізньої любови, ані першої* (Б. Бойчук) [2]. У семантиці відприслівникового прикметника *давній* наявна й кількісна оцінка часової дистанції «задовго», що дозволяє створення епітета: *тисячолітнім царством митів* (Ж. Васильківська) [2].

Дистрибутивні характеристики епітетів із темпоральною семантикою в поетичному тексті – подібні. Вони співвідносяться як з віддієслівними іменниками, так і з конкретними іменниками, актуалізуючи сему «момент»: *вчорашній, завтрашній, минулорічне*. Епітети зі значенням *фіксації моменту* становлять лише тематичну спільність – це різнорідна група епітетів.

Епітет може бути утворений із залученням адвербіальних лексем, де чітко можна визначити розряд – уподібнювальні прислівники, які є проміжною ланкою між якісно-означальними та прислівниками способу дії. Порівняльно-уподібнювальні прислівники мають загальне значення «так або подібно чи відповідно до того, як може діяти предмет чи особа, назва якого чи якої співвідноситься з основою прислівника» [47, с. 31].

У текстах поезій Нью-Йоркської групи автори послуговуються адвербіалізованими формами орудного відмінка іменників із порівняльним значенням. Усі ці типи порівняльно-уподібнювальних прислівників мають спільне в семантиці, одне загальне значення – «так, як хтось (щось); як годиться комусь»: *плахтою, вовною небо горить* (Ж. Васильківська) [2]; *до роз'яття шлях упав під ноги білою рукою* (Б. Бойчук) [2].

У складі епітетів вжито також порівняльно-уподібнювальні прислівники – це лексичні одиниці, які можуть визначати такі тематичні групи:

1. Природні явища, пори року, особливості рельєфу тощо. Наприклад: *повільно, обручами криги, пливають до світла* (Ж. Васильківська) [2]; *білим, безмежним, пустинним сумом,*

тремтять холодні губи гітари (Ж. Васильківська) [2]; земля сухо падала з гори (Б. Бойчук) [2]; як земний світ россою падав ниць (Ю. Тарнавський) [2].

2. Ритуальні предмети, звичаї, свята, наприклад: *і вже моя душа йде назустріч тобі хоругвою в розмаю маївки* (В. Вовк) [2]; *цвинтарно тхнуло листя* (В. Вовк) [2].

3. За рисами характеру, поведінкою, зовнішніми та внутрішніми ознаками тощо. Наприклад: *і точить дзвінко небом синьооким* (В. Вовк) [2]; *ти біжиш, босоніж, ліжниками* (В. Вовк) [2].

Багаті поетичні тексти на епітети, до яких залучено відзоо-німічні й відорнітологічні прислівники, адвербіалізовані форми іменників, близькі або добре сполучувані з назвами іменників – тварин, плазунів, птахів: *лото заіржав Черемош* (В. Вовк) [2]; *оком, повним жабуриня, кличе вглиб* (Ж. Васильківська) [2].

Порівняльно-уподібнювальні прислівники синтаксичного ступеня адвербіалізації, що пов'язані з неприйменниковим орудним відмінком, маючи елементи якісної семантики, здатні створювати оригінальні й нестандартні епітетні конструкції, фіксуємо: *озброєна, мов твердиня, що вітром гасає по бойовищі* (В. Вовк).

Епітети утворюються за допомогою адвербіалізованих лексем, які походять від іменників – назв птахів, плазунів, рослин. Водночас зазначимо, що порівняння людини і тварини із твариною, природною стихією є поширеним прийомом образної характеристики дії, стану, процесу, наприклад: *чорним крилом над веслом хлипає зранена хвиля* (Ж. Васильківська) [2]; *погляд оливою летиться в відро* (Ж. Васильківська) [2].

Адвербіалізовані лексеми в складі епітета виражають образну характеристику дії через вказівку на подібність предметів за формою, кольором та іншими ознаками. Наприклад: *а в жилах синьо пульсуватиме свідомість* (Б. Бойчук) [2]; *нахеканожари як павутини. Горілим дубом сонце в страстях <...>* (Ю. Коломиєць) [2].

Висновки. На тлі різноманітних мовних явищ епітет є важливим елементом стилістики не тільки через широке застосування, а і через різність моделей, специфіку реалізації експресивної оцінки, поетичних змістів, естетичних переконань. Не є винятком і поетична творчість авторів Нью-Йоркської групи

Завдяки індивідуальному стилю, авторському задуму поета створюються семантичні інваріанти вживання ступенів порівняння прислівників шляхом побудови найрізноманітніших моделей. Зазначимо, що на семантику ступенів порівняння прислівника в складі епітета безпосередньо впливає система мови, рівень кодифікації словника авторів Нью-Йоркської групи.

У художніх текстах поетів Нью-Йоркської групи епітет-прислівник реалізує якісну семантику через залучення широких можливостей семантичної транспозиції. Модерна естетика, репрезентована комплексом епітетів, також утворює поле, визначене прислівниками вищого і найвищого ступеня порівняння, адвербіалізованими словоформами орудного відмінка іменників із порівняльним значенням, порівняльно-уподібнювальними прислівниками, якісно-означальними прислівниками.

Література:

1. Висоцький А. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2013. 328 с.
2. Віртуальна антологія поезії Нью-Йоркської групи URL: <http://users.belgacom.net/babowal/indexnyg.htm> (дата звернення: 09.06.2018).
3. Евтюхин В. О наречии как части речи. *От значения к форме, от формы к значению* : сборник статей в честь 80-летия члена-корреспондента РАН А. В. Бондарко. Москва, 2012. С. 167–178. URL: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5457888355> (дата обращения: 9.06.2018).
4. Кліпінгер Д. Модернізм. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста, Е. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко, 2003. С. 268–270.
5. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Мойсієнко А. Експресивні відприкметникові назви. *Мовознавство*. 1985. № 1. С. 34–38.
7. Ніколашина Т. Семантична типологія прислівників у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Слов'янськ, 1997. 196 с.
8. Потебня А. Русская грамматика: Лекции, читанные в Харьковском университете ординарным профессором Потебнею, 1879–1880: собственность Л. Карташева / підгот. тексту і прим. В. Франчук. *Наукова спадщина О. О. Потебні у слов'янському культурному просторі* : зб. наук. праць. Київ, 2012. С. 185–277.

Лисицкая Е. П. Эпитеты-наречия как способ формирования современной эстетики поэзии Нью-Йоркской группы

Аннотация. Статья посвящена особенностям формирования образной системы и особенностям стилистики поэтов Нью-Йоркской группы. В центре внимания находятся качественно-определяющие наречия как составляющая одного из основных средств поэтической речи – эпитета. Отдельно рассмотрены возможности реализации сравнительных смыслов, наречие как средство обогащения тематического поля поэзии новыми эмоциональными, смысловыми нюансами. Определен круг художественно-стилистических приемов, в которых используются качественно-определяющие наречия.

Ключевые слова: эпитет, качественно-определяющие наречия, поэтическая речь, стилистика, адвербиализация.

Lysytska O. Adverbs-epithets as a method of forming the modern aesthetics of the New York Group

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the formation of the imaginative system and the peculiarities of the style of the poets of the New York group. The focus is on the qualitative-definitive adverbs as a component of one of the main means of poetic speech – the epithet. The possibilities of implementing comparative meanings are considered; an adverb as a means of enriching the thematic field of poetry with new emotional, semantic nuances is also investigated. The range of artistic and stylistic techniques which use qualitative and definitive adverbs is defined.

Key words: epithet, qualitative and definitive adverbs, poetic speech, stylistics, adverbialization.